

TÜRKİYE'DE KENTSEL YOKSULLUK OLGUSU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ahsen SAÇLI*

Öz

Yoksulluğun tarihi günümüzden çok daha eskilere dayanmaktadır. Aslında yoksulluk tam anlamıyla kavram olarak tanımlanmamış olsa bile mülkiyet kavramının insanlığın gündemine girmesiyle birlikte var olmuştur denilebilir. Kavram, son yılların önemli araştırma konularından birisi haline gelmiştir. Kökeninde herhangi bir şeye sahip olma ya da olamama durumunu anlatan bu kavram, son tahlilde insanlık ilerledikçe, insana dair pek çok kavramın da eklenmesiyle bugünkü anlamını bulmuştur. Dolayısıyla dünyada geçerli olan ekonomik sistemin yoksulluk sorununun artmasıyla birebir ilişkisi bulunmakla birlikte, yoksulluğun başlangıcı olarak kapitalizmi ya da küreselleşmeyi neden olarak göstermek yanlış ya da eksik olacaktır.

Kentsel yoksulluk, genel anlamda yoksulluk sorununa oranla daha yeni bir kavramdır. Dünyadaki kentleşme oranı çok hızlı ilerlemiştir ve dünya nüfusunun yaklaşık %75'i kentlerde yaşamaktadır. Bunun ülkelere göre değişik nedenleri olmakla beraber, teknolojinin gelişmesi ile birlikte dünyadaki üretim modellerinin değişmesi temel sebep olarak gösterilebilir. Bu nedenler çeşitlenerek aynı durum Türkiye'de de yaşanmaktadır. Türkiye, plansız iç göç ile düzensiz kentleşme sorununu yaşarken buna ek olarak, jeopolitik konumu itibarıyla yoğun bir şekilde dış göç sorununu yaşamaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de kentler, ekonomik sorunların yanında göç sorununu da çözmek zorunda kalmaktadır.

Türkiye'de kent yoksulluğu, gecekondu alanları, çöküntü alanları, kentlerin terk edilmiş eski alanları, tarihi ve kültürel alanlarında daha çok görünür haldedir. Türkiye'de kent yoksulluğu kavramının tanımı ve boyutları ile birlikte geldiği durumun incelendiği bu çalışma literatür taramasına dayanmaktadır. Genel olarak Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK), 2016-2018 yılları için yayınlanan verilerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu, Kentsel Yoksulluk, Türkiye'de Kentsel Yoksulluk.*

* Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, ahse1tr@gmail.com, orcid.org/0000-0002-5665-2855.

A REVIEW ON THE PHENOMENON OF URBAN POVERTY IN TURKEY

Abstract

The date of poverty dates back to ancient times. Even if poverty has not been thoroughly defined as a concept, it can be said that it has existed since the concept of property first came into humanity's agenda. The concept has been one of the important research subjects within the recent years. Explaining the situation of whether to own something or not in its original meaning, this concept has found its current meaning in the last instance through acquiring some additional concepts related to human beings as humanity has progressed. Therefore, while the economic system currently valid in the world is related to ascend of poverty problem, pointing out capitalism or globalization as the reasons for dawn of poverty can be considered as a wrong or deficient thought.

Urban poverty is relatively a new concept when compared with the concept of poverty. Urbanization rate in the world has progressed in a fine acceleration and 75% of the world's population lives in cities. While there are different reasons for that depending on the countries, with the development of technology, conversion of production models in the world can be suggested as the main reason. The same situation is experienced in Turkey through variation of these reasons, too. While Turkey has been experiencing unplanned domestic migration and unplanned urbanization, it has also been experiencing external immigration due to its geopolitical position in addition to the problems mentioned. Therefore, besides economic problems, the cities in Turkey are supposed to find solutions to migration problems.

Urban poverty in Turkey is more apparent in slums, ruined regions, old abandoned regions of the cities, historical and cultural regions. This study, in which definition and dimensions of urban poverty concept as well as its current situation in Turkey are discussed, depends on literature review. Generally, data of Turkish Statistical Institute (TurkStat) published in 2016-2018 will be benefited.

Keywords: *Poverty, Urban Poverty, Urban Poverty in Turkey.*

Giriş

21. Yüzyılın en önemli konularından biri olan yoksulluk olgusu, zamanla genişleyerek ve derinleşerek dünyanın gündemindeki yerini korumaktadır. Özellikle azgelişmiş ülkeler için önemli bir sorun olan bu konu, küreselleşme ile birlikte süreç içerisinde uluslararası nitelik kazanmıştır. Dolayısıyla yoksullukla mücadele için de ulusal ve uluslararası düzeyde çaba göstermek gerekmektedir.

Aslında yoksulluk, insanlık tarihi ile birlikte var olmuştur denilebilir. Yoksulluk olgusu insanın mülkiyet kavramını keşfetmesiyle başlayan süreçte, insan ihtiyaçları çeşitlenerek arttıkça yoksulluğun da hem içeriği genişlemiş hem de nedenleri farklılaşmıştır. Abraham Maslow tarafından 1943 yılında bir çalışmada sunulan ve çok bilinen, Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde en temelde yer alan açlık, susuzluk, nefes almak, uyumak gibi fizyolojik ihtiyaçlar esasında yoksulluğun ana prensibini ortaya koymaktadır. Zaman içerisinde yoksulluk kavramının içeriğine, ihtiyaçlar hiyerarşisinin piramidinde bir üst basamakta yer alan aile, mülkiyet, iş, sağlık gibi ihtiyaçları konu alan güvenlik ihtiyacı eklenmiştir. Dolayısıyla yoksulluk kavramının tanımının kapsamındaki gelişmeyi ve genişlemeyi aslında Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi en yalın şekilde anlatmaktadır.

Yoksulluğun derinleşmesinde ve yaygınlaşmasında mevcut ekonomik sistemin etkisi oldukça büyüktür. Ayşe Buğra’ya göre “kapitalizm, insanı yalnızca işgücüne indirgeyen, insan emeğini meta olarak gören bir sistemdir”. İş hayatının bir şekilde dışında kalan insanın durumu bu sistem için çok önemlidir (Buğra, 2016: 49). Ekonomik sistem dolayısıyla yaşanan gelir dağılımı bozuklukları sonucunda ortaya çıkan ekonomik dengesizlikler yoksulluğu artırıcı etkiye sahiptir. Özellikle azgelişmiş ülkelerde ortaya çıkan en zengin ile en yoksul arasındaki gelir farkı aşırı düzeylere ulaştığı için tüm dünyadaki yoksul sayısı milyarlarla ifade edilir hale gelmiştir. Bu durum da dünya ekonomisinin sürdürülebilirliğini riske atmaktadır. Dünya gündeminde yoksulluğa olan ilgi, küreselleşmenin de etkisiyle 1990’lı yıllarda, dünya genelinde yoksulluğun olağanüstü yaygınlaşmasıyla artmıştır. Yoksullukla mücadelede devletlerin yanında, başta Birleşmiş Milletler olmak üzere Dünya

Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası kuruluşlar da çaba göstermektedirler.

Kentsel yoksulluk, özellikle küreselleşmenin de etkisiyle yoksulluğun kentlerde yoğunlaşmasını anlatan bir kavramdır. Kırsal ekonominin zayıflaması ve kentleşme politikalarının teşvik edilmesi ve bunu yaparken de yeterli ve düzenli politika uygulamalarının ihmal edilmesi sonucunda ortaya çıkan kentlerde aşırı nüfus artışı ile birlikte gelişen politik dengesizlikler beraberinde kent yoksulluğu kavramını dünyanın gündeminde öncelikli hale getirmiştir.

Türkiye de tüm dünyayla birlikte 1990'lı yıllar itibarıyla yoksulluk olgusunu resmi olarak kabul etmiş ve ekonomik ve sosyal politikalarında yoksulluk olgusuna yer vermiştir. Bu çalışmada Türkiye'nin yoksulluğu ve kentsel yoksulluğu TÜİK verileri ışığında incelenmeye çalışılmıştır.

1. Yoksulluk ve Yoksulluğun Boyutları

1.1. Yoksulluk Kavramı

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde sefillik, sefalet, fakirlik olarak açıklanan yoksulluk kavramı, açlık, işsizlik, eğitimsizlik, barınacak bir evi olmama, muhtaç olma durumu, yokluk, yaşama dair herhangi bir umudu kalmama, çaresizlik durumu gibi birçok hali ifade etmektedir. Ancak bu kavram kelime anlamından çok daha derin ve karmaşık bir olgu olarak dünyanın gündeminde. Bir başka tanıma göre “*yoksulluk, insanların kabul edilebilir yaşam koşullarına özgür ve insana yakışır, kendine ve başkalarına saygılı, uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir hayat sürdürebilmeleri için gerekli insani, en temel öge olan fırsat ve olanaklardan yoksun olmalarıdır*” (Gül vd. (2007)'den aktaran Gül ve Sallan Gül, 2008: 59). Nurgün Oktik'e göre “*yoksulluk, genel olarak yeterli kaynak ve gelir sahibi olamama konumuyken insan yaşantısının onurlu bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli olan gıda, su, giyecek, barınacak ev, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve güvenlik gibi temel insani gereksinimlerden yoksun olmaktır. Aynı zamanda, sosyal, politik ve psikolojik alanlarda yetkinsizlik olarak da kabul edilebilir*” (Oktik, 2008: 25).

Naci Gündoğan’a göre yoksulluk çok yönlü ve karmaşık yapısı nedeniyle tanımlanması oldukça zor olan bir kavramdır. Yoksulluk, açlıktır, eğitimsizliktir, umutsuzluktur, barınacak bir evinin olmamasıdır, bir işinin olmamasıdır, hasta olup tedavi olamamaktadır. Tüm bunlar her dünya görüşünün yoksulluğu yaşamasına ve kavramasına göre değişebilmektedir (Gündoğan, 2008: 42-43).

Yoksulluk insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Yoksullukla mücadelenin bilinen en eski kayıtlarının hangi tarihten başlatılacağı konusunda tartışma olsa bile, örneğin İngiltere için, İngiliz Yoksul Yasalarını 14. yüzyıla kadar uzanan bir süreçte izlemek mümkündür. İngiliz yoksul yasaları “Eski Yoksul Yasaları” ve “1834 Yeni Yoksul Yasası” şeklinde dönemleştirilebilir. Aslında bu durum yoksulluğun nedenini salt kapitalizme bağlamanın çok doğru olmadığı anlamına gelmektedir. Çünkü bu konunun 14. yüzyıldan çok daha eski tarihlere dayandığını ileri sürenler de bulunmaktadır. 19. yüzyılda Avrupa’da gözlenen kıtlık, salgın hastalık, tarıma dayalı üretim tarzı dolayısıyla yaşanan yoksulluk ve bunlara uygulanan tedbirler tarih boyunca görülen yoksullukla mücadele örnekleridir (Kovancı, 2003: 19-20).

Ekonomik ve sosyal eşitsizlik özellikle gelişmekte olan ülkeler için daha fazla söz konusu olmasına rağmen her ülkenin bu konuya yaklaşımı farklıdır. Amerika, İngiltere ve Fransa gibi gelişmiş ülkelerde sosyal koruma politikaları daha çok “kendine yardım” düşüncesi etrafında şekillenmiştir. Almanya gibi daha mutlakıyetçi yapılarda ise sosyal korunma, bürokrasi ve ulusal çıkarın önüne geçememiştir (Kovancı, 2003: 129).

Ayrıca burada belirtmelidir ki, ekonomik, sosyal ve siyasal politikaların kesişme noktasında bulunan ve çok boyutlu bir olgu olarak karşımızda duran yoksulluğun çözümü için birçok bilim insanı, araştırmacı, politikacının yanı sıra pek çok uluslararası kuruluş da çaba göstermektedir. Bunlar arasında en dikkat çeken kuruluş elbette ki Dünya Bankasıdır (Sarıpek, 2018: 58). DB, ülkelerdeki gelir dağılımı araştırmalarında günlük 1 dolar ya da 2 doların altında bir gelire hayatını sürdürmek zorunda kalan nüfusu “yoksul” sınıfında değerlendirmektedir (Es ve Güloğlu, 2004: 82). Ancak burada belirtmek gerekir ki, DB’nın gelişmekte olan ya da az gelişmiş

ülkelere uyguladığı sözde ekonomilerini kurtarma projelerinin kendisi zaten başlı başına yoksulluk nedeni olmaya devam etmektedir. Özellikle yerel düzeyde çok fazla yoksulluk yaratıldığına farkında olarak yereli daha fazla önemsemek durumunda kalmışlardır. Bu nedenle 1980’li yılların başlarında, yapısal düzenlemeler çerçevesinde, özellikle sosyal risklerin en aza indirilmesi ile ilgili olarak sivil toplum örgütleriyle iş birliğine girişmişlerdir (World Bank, 1989: 19-20). Dolayısıyla DB, kendi uyguladıkları politikaların yanlış olduğu kabulüyle yola çıkarak “yönetişim” çerçevesinde uygulamalarını sürdürmektedir. Yönetişim kavramını ortaya atan kuruluş olarak DB’nin yaklaşımı, ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarını, kalkınma amacıyla yönetmek için iktidarı kullanma biçimi şeklindedir (World Bank, 1992: 3). Kısaca DB, projelerin uygulandığı yerlerin (ister ülke olsun ister kent olsun) sivil toplum örgütlerini veya görece daha küçük yerlerde bizzat toplumu ve bireyleri proje uygulama ve karar ortağı yaparak, ortaya çıkan sorunların üstesinden gelmeye çalışmaktadır. Burada DB ile ilgili vurgulanması gereken nokta, DB’nin uyguladığı kalkınma destek projelerinde yoksullukla mücadele konusunda çalışmalar yapmakta ve bu yolla kendisine olan toplumsal tepkileri azaltmaya çalışmakta olduğudur.

Yoksulluk olgusuna geniş çerçeveden bakmaya çalışan bir başka uluslararası kuruluş Birleşmiş Milletlerdir (BM). BM yoksulluğun, büyük ölçüde karar alma süreçlerine, medeni, sosyal ve kültürel hayata yetersiz katılım anlamına geldiğini vurgulamaktadır. Bu çalışmada yoksulluk konusu ile ilgilenen uluslararası kuruluşlardan, DB ve BM’nin bakış açısından kısaca söz edilmiştir. Genel anlamda dikkat çekilmesi gereken nokta aslında bu kuruluşlar, yoksulluğun sadece parasal yetersizlik hali olmadığı, sosyal, ekonomik, siyasi ve hatta kültürel nedenleri ve sonuçları olan çok boyutlu bir olgu olduğu noktasında birleşmektedirler (Sarıpek, 2018: 59).

1.2. Yoksulluğun Boyutları

Anthony Giddens’a göre (Giddens, 2008: 385), sosyologlar ve araştırmacılar arasında yoksulluğun tanımı konusunda iki farklı yaklaşım mevcuttur. İlki mutlak yoksulluk kavramı, geçinme ya da başka bir deyişle fiziksel anlamda sağlıklı bir yaşam için karşılamak zorunda kalınan temel koşullar düşüncesine dayanır. İnsanın yaşaması için çok bilinen Maslow’un

İhtiyaçlar hiyerarşisinin ilk basamağında yer alan temel ihtiyaçlarının karşılanamaması durumu mutlak yoksulluk kavramı ile ifade edilmektedir. İnsanın hayatını idame ettirmek için gerekli olan standartların, dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın, aynı yaş ve fizikteki bütün insanlar için ortalama olarak aynı olduğu düşünülmektedir. Mutlak yoksulluk açısından, yerkürenin herhangi bir yerinde yaşayan herhangi bir bireyin bu standartların altına düşmesi, o bireyin yoksul yaşadığı anlamına gelmektedir (Giddens, 2008:386). Bir başka deyişle mutlak yoksulluk, bireylerin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumudur. Bu yoksulluk türü daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir.

Mutlak yoksulluğun ölçülmesinde, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan asgari tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesi gerekmektedir (Gündoğan, 2008: 43). Dolayısıyla mutlak yoksulluk kavramının tanımı, toplumların barınma, giyinme, açlığını giderme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek asgari gelir ve tüketim düzeyinin altında kalınması şeklinde yapılabilir. Daha sonra dünyanın değişen şartlarına göre bu temel ihtiyaçlara eğitim, sağlık, kamusal hizmetlere erişim gibi birtakım ihtiyaçlar da eklenerek kapsamı genişletilmiştir (Güneş, 2009: 451). Ancak bu standartların belirlenebilmesinin mümkün olmadığını düşünenlerin oranı da oldukça yüksektir. Böyle düşünenler, yoksulluğu her toplumun kendisi için geçerli olan ortalama yaşam standardıyla ilişkilendiren göreceli yoksulluk kavramını kullanmanın daha uygun olduğunu ileri sürmektedirler.

İkinci yaklaşım olan göreceli yoksulluk kavramını ileri sürenler, yoksulluğun kültürel olarak tanımlanır olduğunu ve evrensel bir yoksulluk standardına göre ölçülmemesi gerektiğini kabul etmektedirler. İnsanın ihtiyaçlarının dünyanın her yerinde belirlenebilir olduğunu varsaymak aslında yanlıştır ve her toplumun kendi koşullarına göre farklı özellikleri bulunmaktadır. Bir toplum için önemli olan şeyler bir başka toplum için lüks sınıfında olup son derece gereksiz görülebilir. Zaten böyle ayrıntılarla, ihtiyaçların varlığı ya da yokluğuyla herhangi bir standardın belirlenebilir olmasının ve yoksulluğun bir ölçüsünün olduğunu düşünmek de pek mümkün değildir (Giddens, 2008: 386). Bir başka açıdan göreceli yoksulluk kavramının

tanımı için, insanın toplumsal bir varlık olmasından yola çıkılmaktadır. Yoksulluk yalnızca kaynaklara erişememe ve yaşamı devam ettirme konusu ile ilgili değildir. Yoksulluk bireylerin, içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilen asgari bir yaşam düzeyine sahip olup olmadığı ile ilgili bir durumdur (Gündoğan, 2008: 43). Özetle görelî yoksullukta, temel ihtiyaçların yanında toplumsal ihtiyaçlar da dikkate alınmaktadır. Görelî yoksulluk, toplumun ortalama yaşam standardının altında kalan bir gelir ve tüketim düzeyine sahip olunması anlamına gelmektedir (Güneş, 2009:451).

1.3. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluk sorunundan ya da kent yoksulluğundan kapitalist sistemi sorumlu tutanlara göre; kapitalist üretim tarzının kurulması ile kent ve kırsal arasındaki büyük zıtlığın üstesinden gelinememiştir. Ancak yoksulluktan ya da kentsel yoksulluktan sorumlu tutulması gereken kentin kendisi değil, kapitalist üretim biçimidir. Ayrıca belirtilmesi gerekir ki yoksulluğun ya da kentsel yoksulluğun sorumlusu, ne yalnızca kentte kapitalist mantığın bir yansıması, ne de kentin kapitalist üretim tarzının merkezi olması değildir. Öyleymiş gibi algılanması aslında, kapitalist üretim tarzından beklenenin aksi olan görüntülerin en fazla kentlerde görünür olmasındandır. Kentler kapitalizmin kötü tarafını gösterdiği kadar, aynı zamanda tüm bunlara karşı çıkabilecek olanların da bulunduğu alanlardır (Saunders, 2013: 28-31). Dolayısıyla kentler, yoksulluğun olduğu kadar, zenginliğin de görünür olduğu yerlerdir. Aslında yoksulluğun sebebini kapitalizme bağlayanların çok da haklı olmadıkları, öncelikle yoksulluğun tarihinin kapitalizmden daha eski olduğundan görülebilir. Sonra da kapitalizm ile birlikte, özellikle kentlerde olması beklenenlerin gerçekleşmemesi, küreselleşmenin de etkisiyle beklenenin tam aksi gelişmelerin yaşanmasına sebep olmasından da anlaşılabilir.

Kapitalizmin, küreselleşme sürecine girmesiyle birlikte, sermaye yoğun teknoloji kullanan üretim faaliyetleri merkeze yakın (gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere); emek yoğun teknoloji kullanan üretim faaliyetleri ise çevresel ekonomilere (gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelere) dağıtılmıştır. Bu durum, bir taraftan merkezdeki emeğin sendikal gücünün kırılmasına, diğer taraftan emek yoğun alanlarda da merkeze göre çok daha düşük ücretli emek

kullanılmasına neden olmakta ve böylelikle merkezdeki sermaye birikimi hızlandırılmaktadır (Aldemir ve Özpınar, 2004: 3). Tam da bu nokta, kapitalizmi gerçek anlamda sorumlu tutabilmenin mümkün olduğu yerdir. Çünkü gelişmiş ülke ile azgelişmiş ülke arasındaki farkın görünür olmasının ve artmasının asıl nedeni burada ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerin dünyadaki gelir ve paylaşım adaletsizliğinin gerçek sorumlusu olduğunun da görünür olduğu alan tam olarak burasıdır.

Dolayısıyla küresel ekonomik eğilimlerin, ulusal ekonomileri ve yerel düzeyde insanların refah seviyesini etkilediği bilinmektedir. Küreselleşmenin yerel görünümüleri yoluyla toplumların günlük yaşamını etkilemesi konusunda Laura Buffoni şu tespitleri yapmıştır:

1. Küreselleşme insanları değerler hakkında bilgilendirir,
2. Küresel olmak imajlara, metalara ve bilgiye erişimi dönüştürür ve/veya artırır,
3. Küreselleşme insanların hareketliliğini ve dünya çapında toplumsal ilişki kurma becerilerini etkiler (zaman ve mekân daralması),
4. Yerel ve küresel güçlerin karşılıklı etkileşiminde dönüşümlere yol açarak yerel topluluk modellerini değiştirir (Buffoni, 2010:318).

Buffoni’nin bu tespitleri aslında küreselleşmenin toplumların üzerindeki etkilerini gösterdiği kadar, devletlerin de kendi vatandaşları açısından uygulaması gereken politikalar için de bir başlangıç noktasını vurgulamaktadır.

Zygmunt Bauman (2018: 48-9), aşırı nüfus artışının yoksulluğa sebep olduğunu ileri sürmektedir. Bauman, nüfus artışı nedeniyle ortaya çıkan yoksulluğa ve yoksullara ekonomik ilerlemenin atıkları demekte ve bu konunun üzerinde durulması gerektiğini belirtmektedir. Malthus tarafından ileri sürülen teoriye göre nüfus artışı, yiyecek arzını katıyla aşacaktır. Aşırı nüfus artışının önüne geçilmezse herkese yeterli besin kalmayacaktır. Aslında bu konunun çözüldüğü ileri sürülmüştür. Çünkü teknolojik gelişmeler sayesinde yiyecek arzı gerek ve yeter miktarda gerçekleştirilmektedir. Fakat hem dünya nüfusunun özellikle azgelişmiş ülkelerde aşırı artması hem de dünyadaki gelir ve paylaşım adaletsizliği nedeniyle, özellikle Afrika ülkeleri

başta olmak üzere bazı ülkelerde açlığın boyutlarının oldukça şiddetli yaşandığı bilinmektedir. Malthus'un teorisini savunanlar, modernitenin getirdiği insanın her derdinin bir çaresi olduğuna, zaman içinde her soruna bir çözüm bulunup uygulanacağına, bilim ve teknolojinin yardımıyla insanın bütün potansiyelini gerçekleştirebileceği inancına kuşkuyla yaklaşmışlardır. Malthus teorisini ileri sürdüğü 18. yüzyılın son yıllarından itibaren 19. yüzyıl boyunca büyük nüfus büyük güç demektir. Büyük güzeldi ve büyük karlıydı. Büyük toprak ve büyük servet, çok sayıda insana yer var demektir. Bu konularda çalışanlar haddinden fazla doyurulacak insan olduğunu hatırlatsalar da, aldıkları cevap nüfus fazlalığının ilacının, nüfusu daha çok artırmak olduğuydu. En kalabalık ülkeler dolayısıyla en güçlü ülkelerin, dünyanın zayıf, güçsüz ülkelerini bir kenara itip kendi düzenlerini kuracaklarına inanılıyordu. Ama hiçbir şey beklenildiği gibi olmadı. Nüfusu yüksek olan az gelişmiş ülkeler, ekonomik ve politik açıdan önemli sıkıntılarla baş etmek durumunda kalmaktadırlar. Nüfusu görece daha az olan gelişmiş ülkelerin refah düzeyine ulaşmaları mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla, özellikle az gelişmiş ülkelerde kırsalda yaşanan sorunların iç göçle birlikte daha şiddetli bir şekilde kentlere yansıdığı görülmektedir. Ayrıca bu ülkelerin önemli düzeyde ülke dışına göç verme sorunu bulunmaktadır. Her ne kadar bu onlar için büyük sorun olarak görülme de, göç alan gelişmiş ülkeler için büyük sorun oluşturmaktadır. Özellikle de kentsel yoksulluk açısından konuya yaklaşırsa çok büyük problemlerle karşı karşıya kalınmaktadır.

Sonuç olarak, yoksulluğun tanımını genişledikçe nedenlerini de belirlemek güçleşmektedir. Bu nedenle de yoksulluğun çeşitlerinin her ülkede hatta aynı ülke içinde farklı yerlerin farklı nedenlerle yoksul oldukları için aynı nedenlerle ilişkilendirilmesi olanaksızdır. Yoksulluğun nedenlerinin zaman içinde siyasal ve sosyoekonomik değişikliklere duyarlılık göstererek farklılık göstermesi doğaldır (Şenses, 2017: 148). Özetle, yoksulluğun nedenlerine kesin bir çerçeve çizilmesi olanaksızdır.

1.4. Kentsel Yoksulluk Kavramı

Kentler, toplumsal hayatta yaşanan değişimleri gözlemlemek için en ideal alanlardır. Özellikle de kentlerde, küreselleşmenin etkileri toplumsal ve bireysel düzeyde çok net görülebilmektedir (Buffoni, 2010: 318). Kentlerde

yoksulluk ve zenginlik yan yana varlık gösterebilmektedir. Aynı zamanda kent, tüm dünyadan gelen fikirlerin toplandığı ve daha iyi gelecek için umudun beslendiği mekândır (Buffoni, 2010: 322).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında genel olarak hâkim durumda olan refah devleti sistemi, uzun dönemli kaynak transferi ile sosyo-mekânsal farklılaşmaları gideren temel mekanizma olmuştur. Kentlerdeki çöküntü alanlarının temizlenmesi ve bölgelerarası farklılıkların görece azaltılmış olması, sistematik bir sosyo-mekânsal yeniden dağıtımın eseri olarak görülmektedir. Ancak devletin değişen rolü dolayısıyla, sosyal güvenlik harcamalarında kesintiye gidilmesi, sosyo-mekânsal farklılaşmaların yeniden artma eğilimine girmesine neden olmuştur. Bu yeni durumda ekonomik alan, uluslararası rekabete açılmış ve serbest piyasa ekonomisi koşullarına geçilmiştir. Dolayısıyla bölge içi ya da bölgelerarası rekabetin artması işsizlik, yoksulluk ve toplumsal kutuplaşmanın derinleşmesiyle sonuçlanmıştır (Bıçkı, 2015: 41-2).

Kentsel yoksulluk, kentlerde, kapitalizm, modernleşme, küreselleşme ve buna dayalı sınıfsal eşitsizliklerin beraberinde getirdiği en önemli sorun alanlarından biri olarak dünyanın gündemine gelmiştir. Kentlerde farklı özellikleriyle görünür olan bu yoksulluk tüm dünya devletlerinde kendini göstermesine karşılık, özellikle azgelişmiş ülkelerin önemli bir sorunu olarak ön plana çıkmaktadır. Kentin yoksulluk düzeyini ortaya koyan konu, o kentin sunduğu hak ve olanaklardan kent halkının ne oranda yararlandığıdır (Özel, 2015: 161).

Kentsel yoksulluğun genel yoksulluktan farkı, küresel ekonomik alanda meydana gelen değişimler sonucunda, daha önce yoksulluk sorunu olmayan kitlelerin yoksul hale gelmesi, bu yoksulluğun görece kalıcı olması ve bu özellikteki kitlelerin giderek sosyal ve mekânsal süreçlerden dışlanmasıdır. Kentsel yoksul olarak sınıflandırılan bu kesim, Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) bulunan kentlerde ve dünyanın çeşitli ülkelerinde küresel kent olarak adlandırılan metropollerde sınıf-altı yoksulluğu şeklinde adlandırılmaktadır. Sınıf-altı yoksulu olarak nitelendirilen bireyler, düzenli bir işe sahip olmayan veya hiçbir işe sahip olmayan, devlet yardımlarına bağımlı,

suç işleme potansiyeli yüksek, herhangi bir barınağı bulunmayan ya da çok kötü şartlarda barınma olanağı bulabilen bir kitledir (Bıçkı, 2015: 42).

DB'na göre, eğitim, konut, güvenlik, altyapı, sağlık, sosyal güvenlik gibi sorunları kapsayan ve farklı boyutları olan kentsel yoksulluk, önceleri toplumun küçük bir kesimi için geçerli bir olguydu. Fakat küreselleşme ile birlikte bu olgunun boyutları farklılaşmıştır. Artık kentsel yoksulluk, siyasal ve sosyal değişimler ile ekonomik krizlerin ve kalkınmanın yarattığı istihdam sorunları ve kentlere olan yoğun ve plansız göçler ile kendini belirgin bir şekilde göstermektedir (Öz ve Yıldırım, 2009: 455).

Doğan Bıçkı'ya göre, yoksulluk ve yansımaları ile ilgili sorunların genel anlamda ortak tarafları olmakla beraber, ülkeden ülkeye ve hatta aynı ülkenin içinde kentten kente bile farklılık gösterebilmektedir. Genel olarak ABD ya da Avrupa gibi gelişmiş ülkelerin kentlerinde yoksulluğun kent merkezlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu kentlerde yaşayan dezavantajlı kitleler, sanayinin kent dışına (hatta bazı hallerde ülke dışına) taşınmasından dolayı işlerini kaybetmiş işsizler ya da hiçbir zaman ilerleme şansı olmayan işlerde çalışmak durumunda kalanlar kalıcı bir yoksulluk sarmalında yaşamaktadırlar. Bu yoksullar genellikle yabancı göçmen veya çeşitli nedenlerle buldukları toplumdan dışlanmış olan insanlardan oluşmaktadır. Bu insanlar sadece yoksullukla değil aynı zamanda dışlanma, marjinalleşme veya illegalleşme gibi sorunlar ile de birlikte anılmaktadır. Ancak Güney Amerika ülkelerinde yaşanan kentsel yoksulluk, küresel anlamda politik ve ekonomik dönüşümlerin etkisinde, kırsalda meydana gelen değişimlerle birlikte iç göçlerden etkilenmektedir. Buna ek olarak siyasi istikrarsızlık, ağır dış göç yükleri ve gelir dağılımındaki adaletsizlik bu ülkelerde kentsel yoksulluğun kronikleşmesine neden olmaktadır (Bıçkı, 2015: 89). Bilindiği gibi gelir dağılımı eşitsizliğinin en önemli göstergesi olan yoksulluk oranının yüksek olduğu yerler, gelir dağılımı eşitsizliğinin de yüksek olduğu yerlerdir. Her ne kadar ülkelerin yoksulluk hesaplama yöntemleri farklı olsa da, gelir dağılımı eşitsizliğinin, gelişmiş ülkeler arasında en yüksek olduğu ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir. Amerikan halkının %15,1'i (CIA, World Factbook 2018) yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Dünya genelinde

gelir dağılımı bozukluğunun en yüksek olduğu ülkeler genellikle Afrika ve Latin Amerika ülkeleridir (Çalışkan, 2010:125).

Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerinde yaşanan kentsel yoksulluk ise, ulusal kalkınmacı ya da sosyalist sistemden Pazar ekonomisine geçişin sıkıntıları ile birlikte fark edilir olmuştur. Yoksulluğun en dikkat çekici şekilleri özellikle Sahra Altı Afrika’ında yaşanmaktadır. Bu bölgede yaşayan insanlar, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşların yardımlarıyla hayata tutunmaya çalışmaktadırlar. Bu yoğun yoksulluk ortamına bir de salgın hastalıkların en yaygın şekliyle buralarda varlığını sürdürmesinin eklenmesi, yaşam şartlarını daha da ağırlaştırmaktadır. Türkiye’de kentsel yoksulluğun geldiği durum daha çok Doğu Avrupa kentleri ile Güney Amerika’daki kentlerin durumuna benzemektedir. 1980’li yıllarda ulusal kalkınmacı politikaları bırakarak, daha liberal bir ekonomiye geçiş açısından Doğu Avrupa kentleriyle benzeşirken, kırsalda uygulanan politikalar sonucunda meydana gelen işsizlik nedeniyle plansız ve programsız bir şekilde kentlere yoğun göç gerçekleşmesi sebebiyle Güney Amerika ülkelerinin kentleri ile benzeşmektedir (Bıçkı, 2015: 90).

2. Türkiye’de Yoksulluğun Durumu ve Kentsel Yoksulluk

2.1. Türkiye’de Yoksulluk

1980 öncesi devletin güçlü konumu, Türkiye toplumunda net bir şekilde görülmektedir. Kısmen ithal ikameci sanayileşmenin özellikleri ve güçlü devlet geleneği ile açıklanabilecek bu olgunun önemli sonuçları olmuştur. İlk önce devlet, toplumsal ilişkilerin temel aktörü olarak, siyasetin hem öznesi hem de nesnesi konumundadır. Ayrıca devlet, toplumsal değişimi gerçekleştiren temel aktördür. Ve en önemlisi Türkiye, hemen her kesimin, her politik hareketin devlet adına ve devlet için düşünüldüğü bir ülke haline dönüşmüştür. Devletin en belirgin rol oynadığı alanlardan biri, toplumdaki sınıflar arasındaki ilişkilerde oynadığı hakem rolüdür. Toplumdaki yeniden dağıtım mekanizmalarını kontrolü altında tutan devlet, bu rolü sayesinde toplumun hangi kesimlerinin ne hızla geliştirebileceklerini belirleyebilecek konumdadır. Aynı şekilde ekonominin teşvik mekanizmaları sayesinde devlet, hangi kentlerin ve hangi yörelerin ne hızla gelişeceklerini belirleme gücüne

sahip konumdadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018: 119-120). 1980 sonrası Türkiye’de yaşanan değişimler ve dönüşümler sonucunda ekonomik ve politik tercihler değişmiştir. Doğal olarak devletin hakem rolü de zaman içerisinde tamamen farklılaşmıştır. Özellikle belirtmek gerekir ki az gelişmiş ülkelerde, yoksulluğun en fazla üretildiği mekânlar kentlerdir. Bu ülkelerde nüfus artışı ve işsizlik baskısıyla kırsal alanlardan kentsel alanlara olan göç, kentlerdeki yoksulluğu daha da artırmaktadır. Türkiye’de yoksulluk sorunu, dünya ile aynı zamanda 1990’lı yıllara kadar resmi olarak dile getirilmeyen ve özellikle ekonomi bilimi dâhilinde pek fazla incelenmeyen bir konu olarak kalmıştır (Özel, 2015: 165). Daha sonra dünya ile paralel olarak devletin ekonomik ve politik çalışmalarına dâhil edilen yoksulluk konusu, aynı zaman yoğun bir şekilde akademik araştırmaların da konusu olmuştur.

Türkiye’de yoksulluk çalışmalarından elde edilen sonuçlara göre, yoksulluğun oluşmasına neden olan temel faktörlerden öne çıkanlar;

- Sosyal güvencesizlik,
- Demografik yapıda ortaya çıkan değişim,
- Doğal afetler,
- Toplumsal geleneklerde yaşanan bozulmalar,
- Adaletsiz gelir dağılımı,
- Adaletsiz vergi sistemi,
- Bozuk ekonomik yapı,
- Yüksek faiz ve finansal zorluklar,
- Ekonomik krizler,
- Göç,
- İşgücünün genel yapısının yetersiz olması,
- Enflasyon, şeklinde sıralanabilir (Aktan, 2002:1’den aktaran Cerev, 2018: 228).

Türkiye’de yoksulluğun temel verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan bilgiler ışığında değerlendirilmektedir. Bu çerçevede işsizlik Türkiye için temel yoksulluk nedenlerinden en önemlisi olarak tespit edilmektedir. Haziran 2019’da TÜİK’ten açıklanan “Türkiye İşgücü İstatistikleri Haziran 2019” raporuna göre;

Haziran 2019’da Türkiye’de geçen yılın aynı ayına göre işsizliğin 2,8 puan daha arttığı belirtilmektedir. İşsizlik oranı %13,0 olarak gerçekleşmiştir. İşsiz sayısında ise geçen yıla göre 938 bin kişilik bir artış görülmektedir. Haziran 2019 itibarıyla gelinen durumda toplam 4 milyon 253 bin kişinin işsiz olduğu tespit edilmiştir. İstihdam oranına gelince, 2019 Haziran’ında geçen yılın aynı dönemine göre, istihdam edilen kişi sayısı 802 bin kişi azalmıştır. İstihdam edilen kişi sayısı 28 milyon 512 bin kişi olarak gerçekleşmiştir. İstihdam oranına gelince 2 puanlık azalma ile %46,4 olmuştur. İstihdam edilenlerin %18,9’u tarım sektörü, %19,7’si sanayi sektörü, %5,7’si inşaat sektörü, %55,7’si hizmet sektöründe yer almaktadır. Burada asıl dikkat çekilmesi gereken konu, işsizliğin sürekli bir ivmeyle artmakta olduğudur. Kentsel yoksulluk açısından bakıldığında tarım sektöründe çalışan sayısı 232 bin kişi azalmıştır ve bu durum kente göçü artıracak olan önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarım dışı sektörlerde çalışan sayısının ise 569 bin kişi azaldığı bilinmektedir (TÜİK, 2019).

Nüfus artış oranları da önemli yoksulluk göstergelerinden biridir. Türkiye’nin nüfusu 31 Aralık 2018 tarihi itibarıyla 82 milyon 3 bin 882 kişi olmuştur. 2018 yılında bir önceki yıla göre 1 milyon 193 bin 357 kişi artmıştır. Erkek nüfusu 41 milyon 139 bin 980 kişi olurken, kadın nüfusu 40 milyon 863 bin 902 kişi olmuştur. Buna göre toplam nüfusun %50,2’sini erkekler, %49,8’ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Türkiye’nin yıllık nüfus artışı 2017 yılında binde %12,4 iken, 2018 yılında binde %14,7 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2018a).

Yoksulluk açısından bir diğer önemli konu eğitim ve öğretim göstergeleridir. Türkiye’de 2016 sonu itibarıyla, 18 yaş ve üstünde olan nüfustan son 12 ayda örgün veya yaygın eğitime katılanların oranı %22,7 olmuştur. Tamamlanan eğitim düzeylerine göre bakıldığında örgün ve yaygın eğitime katılanların oranının en yüksek olduğu grup %49,5 ile yükseköğretim mezunları olmuştur. Örgün ve yaygın eğitime katılım oranı mesleki ve teknik liselerde %40,9 ve genel liselerde %40 olarak gerçekleşirken bir okul bitirmeyenlerde bu oran %2,4’te kalmıştır (TÜİK Eğitim İstatistikleri, 2017).

Türkiye hane halkı özelliklerine bakıldığında ilk dikkati çeken, çocuk sayısı artıkcça yoksul olma olasılığı artmaktadır. Ancak gelir seviyesi düşük ailelerin, kendi geleceklerini güvence altına alabilmek için çocuk sayısını artırmak eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu da yoksulluğun kalıcı hale gelmesine neden olmaktadır. Tüm bunların dışında doğal afetler, siyasi istikrarsızlıklar, iç ve dış göç, cinsiyet ayrımcılığı, coğrafi şartlar ve terör yoksulluğun ortaya çıkmasına neden olan diğer önemli faktörlerdir (Cerev, 2018: 234).

Tablo 1. Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar, 2017, 2018 (TÜİK, 2018)

Yüzde 20'lik fert grupları	2017	2018
Toplam	100,0	100,0
İlk yüzde 20 (En düşük)	6,3	6,1
İkinci yüzde 20	10,7	10,6
Üçüncü yüzde 20	14,8	14,8
Dördüncü yüzde 20	20,9	20,9
Son yüzde 20 (En yüksek)	47,4	47,6
P80/P20 oranı	7,5	7,8
Gini Katsayısı	0,405	0,408

Kaynak: TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2018.

TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2018 yılı sonuçlarına ait gelir bilgileri, 2017 yılına ait olan veriler referans alınarak hesaplanmıştır. Tablo 1.'de görüldüğü gibi, en yüksek eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine sahip %20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay bir önceki yıla göre 0,2 puan artarak %47,6'ya yükselirken, en düşük gelire sahip %20'lik grubun payı 0,2 puan azalarak %6,1'e düşmüştür. Toplumun en zengin %20'sinin gelirinin, en yoksul %20'sinin gelirine oranı 7,5'den, 7,8'e yükselmiştir. Gelir dağılımı eşitsizliği ölçütlerinden olan Gini katsayısı, sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1'e yaklaştıkça gelir dağılımında bozulmayı ifade etmektedir. Gini katsayısı bir önceki yıla göre 0,003 puan artış ile 0,408 olarak tahmin edilmiştir (TÜİK, 2018b).

Toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelire sahip olan bireyler görece anlamda yoksul sayılmaktadır. Yapılan hesaplamalar sonucunda belirlenen yoksulluk sınırına göre, yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 0,4 puanlık artış ile %13,9 olmuştur. Ayrıca son 4 yıllık veriler kullanılarak hesaplanan 2017 yılında sürekli yoksulluk oranı %14 iken 2018 yılında %12,7 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2018b).

2.2. Türkiye’de Kentsel Yoksulluk

1980 öncesi Türkiye’nin kentleşmesinde devlet, kentleşmenin finansmanına hiçbir kaynak ayırmadığı gibi kentleşmenin düzenlenmesinde de herhangi bir sorumluluk almamıştır. Devletin ve burjuvazinin girmediği kent alanı büyük oranda küçük sermayenin işleyişine bırakılmıştır. Hızla büyüyen kentlerde oluşan rantlar, devletin de mutabakatıyla, oldukça geniş tabanlı bir ittifak içinde dağıtılmaktadır. Dolayısıyla erken dönem kentleşmesi, kentsel rantların paylaşımı açısından net bir sınıfsal uzlaşmaya dayanmaktadır. Bu durum, kendi kendini finanse eden ve neredeyse sıfırdan kaynak yaratabilen kentleşme tarzıdır. Bu sistemin özü kentleşmenin, hızlı kentsel büyümenin yarattığı rantların geniş toplum kesimlerine dağıtılması yoluyla finanse edilmesidir. Özetle Türkiye kentleşmesinin ilk döneminde kent yoksullarının, başka koşullarda elde edemeyecekleri korunaklı ilişkiler sayesinde kazanımları büyük olmuştur. Kent yoksulları, kente geldiklerinde kentin şartlarından çok etkilenmeyecekleri belirli ölçülerde kendilerini koruyan ilişki ağları içinde buldukları için büyük oranda avantajlıdır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018: 121-2). Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, yoksullukla mücadelede genellikle makro düzeyde yaklaşımlar ortaya konmuştur. Ancak özellikle Türkiye gibi ülkelerde yoksulluk sorununa mikro düzeyde yaklaşımlar ortaya koymanın önemli olduğu belirtilmektedir. Özellikle yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin getirdiği sorunların çözümüne getirdikleri önerilerin pek dikkate alınmadığı bir süreçten geçilmiştir. Artık sorunların çözümünde daha etkili olmakta ve bu durum giderek daha da yaygınlaşmaktadır (Kesgin, 2012:178).

1980 sonrası yaşanan ekonomik ve politik değişimlerin etkisiyle toplumsal süreçlerde de değişimler olmuştur. Doğal olarak bu kadar değişimden kentsel süreçler de etkilenmiştir. Kentsel rantın sınıflar arasında

nasıl paylaştırılacağına dair olan geniş tabanlı uzlaşma, devletin gözetiminde geniş toplum kesimlerine aktarılan rant sistemi artık yıkılmıştır. Kentsel ranttan pay almak isteyen çok sayıda yeni aktör ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin 1980 sonrası kentleşmesini İlhan Tekeli "küçük sermayenin kentinden büyük sermayenin kentine geçiş" olarak nitelendirmiştir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018: 128). Özellikle 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalarla birlikte gelişen kapitalizm ve küreselleşmenin de etkisiyle işsizlik artmıştır. Bunun doğal sonucu olarak da yoksullukta önemli artışlar gözlenmiştir. Türkiye'de "sosyal devlet" ilkesinin de yetersiz uygulanışı nedeniyle yoksulluk sorunu giderek daha büyümüştür. Ayrıca toplumda, toplumsal hayata katılımın tek şartının para olduğu algısının yerleşmesi, meşru - gayrimeşru bilincinin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Tüm bunlar, etik sorunlar ile birlikte yoksulluk probleminin daha da derinleşmesini sağlamıştır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012: 89). Aynı zamanda 1980 sonrasında değişen koşulları, saldırgan girişimcilik stratejilerini beraberinde getirmiştir. Bu durum kent yoksullarının izlediği stratejilerin de saldırganlaşmasına neden olmuştur. Yeni dönemin baskın göçmen tipi uysal, kentle bütünleşmeye istekli bir figür değil, yükselmek için her şeyi yapmaya, bu uğurda yasal ya da yasal olmayan arasında gidip gelmeye hazır bir figürdür (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018: 127).

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Türkiye'de kırsal bölgede yaşayanlar, kentlerde yaşayanlara göre birçok açıdan daha yoksuldur. Özellikle bu durum kente olan yoğun göçün önde gelen sebeplerinden biridir. Türkiye'nin önemli sorunlarından biri olan kalkınma sorunu ile gelir paylaşımındaki adaletsizlik, yoksulluk sorununu zaman içerisinde daha da derinleştirmektedir. Kırsal da artan yoksulluk daha da şiddetlenerek kente yansımaktadır (Bıçkı, 2015: 91).

TÜİK 2018 yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel sonuçlarına göre kentler bazında yoksulluk düzeyleri (TÜİK, 2018c);

Gini katsayısı Türkiye'de 2018 yılı itibarıyla 0,408 iken, bu değerin en düşük olduğu bölgeler;

- 0,305 ile Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli
- 0,308 ile Zonguldak, Karabük, Bartın
- 0,313 ile Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgeleri olmuştur.

Gini katsayısının en yüksek olduğu bölgeler ise;

- 0,444 ile İstanbul
- 0,402 ile Adana, Mersin
- 0,401 ile Tekirdağ, Edirne, Kırklareli bölgeleri olmuştur.

Gelire dayalı görelî yoksulluk oranının en yüksek olduğu bölgeler;

- %13,5 ile Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
- %12,7 ile İstanbul, Adana, Mersin
- %12,4 ile Kastamonu, Çankırı, Sinop bölgeleri olmuştur.

Görelî yoksulluk oranının en düşük olduğu bölgeler ise;

- %5 ile Gaziantep, Adıyaman, Kilis
- %7,2 ile Zonguldak, Karabük, Bartın
- %7,7 ile Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli bölgeleri olmuştur.

Bilindiği gibi Gini katsayısı, gelir dağılımı adaletsizliğini derecelendiren ölçüttür. TÜİK verilerine göre 2018 yılı Türkiye geneli Gini katsayısının 0,408 olması nedeniyle, gelir adaletsizliğinin oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Özellikle İstanbul’da, Gini katsayısının yüksekliği dikkat çekmektedir. Türkiye genelinde ekonomik olarak en fazla yatırımın olduğu ve kent nüfusunun en yüksek olduğu bir metropol olan İstanbul, aynı zamanda kentsel yoksulluğun da en yüksek olduğu kent olarak başı çekmektedir. Bazı illerin görelî yoksulluk oranının düşük olması, aynı zamanda gelir adaletsizliğinin de düşük olduğu anlamına gelmektedir. Özetle Türkiye’de yoksulluk oranı düşük düzeyde değildir. Doğal olarak, kentsel yoksulluk oranı da düşük olmayıp, giderek daha da yükselmektedir.

Sonuç

Yoksulluk ekonomik, sosyal, kültürel ve politik yönleriyle oldukça karmaşık olan, çözümünü de son derece zor olan, tüm insanlığı ilgilendiren bir sorundur. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu sorun, zamanla küreselleşmenin de etkisiyle hem olağanüstü yaygınlaşmış hem de derinleşmiştir. İnsana dair her sorunun zorluğu bu konuda da kendini göstermektedir. Her ülkenin olduğu gibi, bir ülkedeki farklı kentlerin de birbirinden farklı yoksulluk nedenleri

olabilmektedir. Nedeni tam tespit edilemeyen sorunların çözümü daima zor olduğu için bu sorunun çözümü de zordur.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, küresel anlamda yoksulluk her zaman varlığını sürdürmüştür. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler genellikle yoksulluğu gizleme eğilimindeyken, son yıllarda yoksulluk oranları çok yükseldiği için artık görmezlikten gelmek mümkün değildir. Dünya genelinde düzenli bir yoksullukla ilgili veri tabanının olmayışı da, kuvvetle muhtemeldir ki korkutan tablonun görünürlüğünü engellemek amacıyla.

1980'li yıllarda dünya genelinde neoliberal politikaların etkisiyle yoksulluğu bireysel başarısızlık ya da bireysel hataların ürünü olarak görme konusunda belirgin bir artış olmuştur. Bu durum yoksulluğu, yaşanan toplumda bir utanç vesilesi olarak gösterme ya da bireylerin kendi kişisel suçları olarak gösterme eğilimi doğmuştur. Ancak 1990'lı yıllar itibarıyla küreselleşmenin de etkisiyle yoksulluğun olağanüstü yaygınlaşması ve sorunun derinleşmesi devletlerin dikkatini mecburen de olsa bu soruna çekmiştir. İlerleyen süreçte uluslararası kuruluşlar da bu konuda çalışmalar yapmaya başlamıştır. Özellikle DB'nın bu konudaki konumu oldukça ironiktir. Çünkü DB'nın bir ülkenin gelişmesi için gerçekleştirdiği tüm projelerin sonucunda o ülke gözle görülür düzeyde yoksullaşmıştır. Bu durumun artması ile DB da kendi suçunu kabul edip kendince çeşitli çareler üretmeye çalışmaktadır. Yönetişime önem vererek projenin uygulandığı yerin sosyal dinamiklerini projelere ortak edip sorumluluğu yaymaktadır. Ancak dünyanın geldiği noktaya bakılınca, uygulanan bu politikaların da özellikle yoksulluk sorununa çözüm getirmiş olduğu söylenemez. Dolayısıyla bu ekonomi politikaları ile dünya genelinde yoksulluk sorununun çözümünün gerçekleştirilebileceği öngörülememektedir.

Türkiye'de de dünya ile koşut gelişmeler olduğundan, kendi özel şartları dâhilinde yoksullukla mücadele politikaları geliştirmek zorunludur. Kentlerde yoksulluğu azaltmanın yolu ne kentleşmeyi artırmakla ne bu nüfus artışıyla ne de bu kalkınma tercihleriyle olacak bir şey değildir. Kentsel yoksulluğu azaltmanın çaresi, kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesinden geçmektedir. Özellikle Türkiye'nin buna çok ihtiyacı vardır. Tarım

politikalarını destekleyerek ve kırsal ekonomiyi canlandırarak uzun vadede de olsa, bu sorun düzenli uygulanacak politikalarla çözülebilir.

Kentsel yoksulluğun azaltılması için önerilen projelerin, kentsel kalkınma ile birebir ilişkili olduğu bilinmektedir. Ayrıca kırsal ekonomi ile birebir ilişkisi olan kentsel kalkınma ve beraberinde kentsel yoksulluğun çözümü için, aynı zamanda sosyal politikalara da ağırlık vermek gerekmektedir. Birtakım siyasi kaygılarla bu konulara yaklaşmak, sorunu daha da derinleştirmektedir. Her alanda siyasi kaygıların ön planda tutulması her sorunda olduğu gibi yoksulluk sorununun çözümünde de en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda belirtilen TÜİK rakamları ne olursa olsun yoksulluktaki artışı gizleyememektedir. Ayrıca Türkiye’nin bulunduğu coğrafyadan dolayı maruz kaldığı dış göç akınları nedeniyle de kentsel yoksulluğun önüne geçilmesi bir o kadar daha zorlaşmaktadır. Bu konunun tamamen ayrı bir platformda uluslararası politika düzeyinde çözüme ihtiyacı vardır.

Sonuç olarak ister yoksulluğun bütünü olsun ister kentsel yoksulluk olsun kırsal kalkınmayı çözmeden ne kentsel kalkınmayı ne de kentsel yoksulluğu çözmek mümkün değildir. Uygulanan sosyal yardım politikaları da geçici olmaktadır. Dolayısıyla geçici çözümleri uygularken, eş zamanlı olarak kırsal kalkınmayı sağlamak, uzun vadede de olsa kalıcı çözümü getirecektir.

Kaynakça

- Açıkgöz, R. ve Yusufoglu, Ö. Ş. (2012). Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Journal of the Human and Social Science Researches*. 1(1):1, Erişim: <http://www.itobiad.com/tr/download/article-file/92770>, Erişim Tarihi: 10. 08. 2019.
- Aldemir, Ş. ve Özpinar, Ö. (2004). Kapitalizm, Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. *Amme İdaresi Dergisi*. 37 (2), 1-11.
- Bauman, Z. (2018). *İskarta Hayatlar, Modernite ve Safraları*. Çev. Osman Yener, İstanbul: Can Yayınları.
- Bıçkı, D. (2015). *Kent(te), Yoksulluk, Ayrışma ve Yaşam Kalitesi*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Buffoni, L. (2010). Küreselleşmiş Koşullarda Yoksulluğu Yeniden Düşünmek. *Sosyoloji* içinde Ed: A. Giddens. Çev. G. Altaylar, 317-326, İstanbul: Say Yayınları.
- Buğra, A. (2016). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cerev, G. (2018). Türkiye’de Yoksulluğun Boyutu. *Yoksulluk: Farklı Boyutlarıyla* içinde G. Cerev ve Bora Yenihan (Ed.), 225-259, Bursa: Dora Yayıncılık.
- CIA, World Factbook (2018). Erişim: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/us.html>, Erişim Tarihi: 10.06.2019.
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları*. Sayı: 59, 89-132, Erişim: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/9313>, Erişim Tarihi: 08. 07. 2019.
- Dünya Bankası (2016). Dünya Bankası Raporu, 1992, Erişim: <http://documents.worldbank.org/curated/en/604951468739447676/pdf/multi-page.pdf> , Erişim Tarihi: 9.07.2016.
- Dünya Bankası (2018). Dünya Bankası Raporu, 1989, Erişim: <http://documents.worldbank.org/curated/en/814581468739240860/pdf/multi-page.pdf>, Erişim Tarihi: 10.06.2018.
- Es, M. ve Güloğlu, T. (2004). Bilgi Toplumuna Geçişte Kentlileşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği. *Bilgi*. (8) 79–93, Erişim:

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/301123>, Erişim Tarihi
06.07.2019.

- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gül, H. ve Sallan Gül, S. (2008), Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları. *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* içinde Der.: N. Oktik, 57-96. İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.
- Gündoğan, N. (2008). *Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Mücadele*. Ankara Sanayi Odası,
Erişim:<http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedy/ocak-subat2008/Dosya.pdf>, Erişim Tarihi: 06. 07. 2019.
- Güneş, F. (2009). Kentsel Yoksulluk ve Dışlanma (mı), Göç ve İstihdam: Eskişehir’de Belediyeden Yardım Alan Haneler. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. T.C. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 9(18), 449 – 470, Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/289225> Erişim Tarihi: 06. 07. 2019.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M., M. (2018). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kesgin, B. (2012). Kentsel Yoksulluğa Yönelik Yerinden ve Yerel Müdahale: Sosyal Belediyecilik. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı:26, 169 – 180, Erişim: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/117848>, Erişim Tarihi: 12. 07. 2019.
- Kovancı, O. (2003). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Tarihsel Bir Deneyim: İngiliz Yoksul Yasaları*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları:30, Tezler Dizisi:14.
- Oktik, N. (2008), Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar. *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* içinde Der.: N. Oktik, 21-56, İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.
- Öz, S. Ö. ve Yıldırım alp, S. (2009). *Türkiye’de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyeciliğin Rolü*. Erişim:
<http://www.sosyalhaklar.net/2009/bildiri/oz.pdf> , Erişim Tarihi: 09. 07. 2019.
- Özel, M. (2015). Kentsel Yoksulluk ve Türkiye’de Yerel Yönetimlerin İşlevleri. *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, Sayı 16, 155-181.
- Sarıpek, D. B. (2018). Yoksulluğun Tanımlanmasında Yeni Boyutlar; Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Yoksulluk: Farklı Boyutlarıyla* içinde G. Cerev ve Bora Yenihan (Ed.), 37-62, Bursa: Dora Basın-Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

- Saunders, P. (2013). *Sosyal Teori, Kentsel Sosyoloji*. Çev. Songül Doğru Getir, İstanbul: İdeal Kültür ve Yayıncılık.
- Şenses, F. (2017). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- TÜİK (2017). Eğitim İstatistikleri, 2017.
Erişim:<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24695>, Erişim Tarihi: 12.08.2019.
- TÜİK (2018a) *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2018*.
<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30709>, Erişim Tarihi: 12.08.2019.
- TÜİK (2018b) Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2018. Erişim:
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30755>, Erişim Tarihi: 12.08.2019.
- TÜİK (2018c). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları, 2018.
Erişim: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30756>, Erişim Tarihi: 12.08.2019.
- TÜİK (2019). *İşsizlik Raporu, Haziran, 2019*. Erişim:
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30686>. Erişim Tarihi: 12.08.2019